

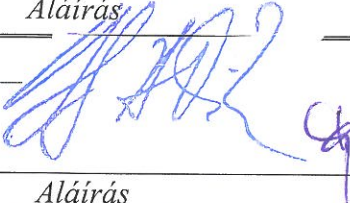
ELŐTERJESZTÉS

a Képviselő-testület/ Bizottság*

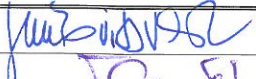

2017. év május hónap 25 napján tartandó ülésére

Előterjesztés tárgya: Döntés a Herrich – Kiss villa épületének Budapest fővárosi helyi védettségű építészeti örökségének jegyzékébe való felvételéről (Herrich – Kiss villa)

Előterjesztő:

Név	Tisztség	Aláírás
Ughy Attila	polgármester	

Összeállító:

Név	Tisztség	Aláírás
Jankovits Vera	főépítész	
Takács Gusztáv	PJKI irodavezető	

Az előterjesztés összhangban van a jogszabályokkal:

Név	Tisztség	Aláírás
dr. Szabó Szabolcs	JKPI jogász	
dr. Borbély György	JKPI irodavezető	
dr. Molnár Ildikó	címzetes főjegyző	

Pénzügyi, gazdasági szempontból ellenőrizte:

Név	Tisztség	Aláírás
dr. Kanti Gábor	GKI irodavezető	

Egyeztetve, tájékoztatva:

Név	Tisztség	Aláírás
Heilauf Zsuzsanna		

Tárgyalja: -**Javasolt meghívott: -**

A határozati javaslat elfogadásához minősített többség szükséges/ nem szükséges.*

Az előterjesztés zárt kezelését kérjük/ nem kérjük*.

*a megfelelő rész aláhúzendó

<u>nyilvános ülés / zárt ülés*</u>		
Mötv.46. § (2) bekezdés a)	46. § (2) bekezdés b)	46. § (2) bekezdés c)
<u>egyszerű többség / minősített többség*</u>		
Kt. SZMSZ 49. § (1-16.)	egyéb jogszabály:.....	
hatáskör jogalapja		
	egyéb jogszabály: Magyarország Alaptörvénye 33. cikk (1) bekezdés	
* megfelelő rész aláhúzendó		

Tisztelt Képviselő-testület!

Budapest XVIII. kerület épített örökségének megőrzése a jövő számára kiemelt feladat. A helyi értékek megőrzésére 2010 óta az épített környezet helyi védelméről szóló 32/2010. (IX. 14.) Önkormányzati rendelet (továbbiakban: Rendelet) biztosít alapot.

A Rendelet 2012. évi módosításakor (38/2012 (VII. 12.) önkormányzati rendelet) a volt „Sprung-kávéház” mellett a Herrich-Kiss villa (továbbiakban: Villa) is felkerült a *Helyi egyedi védelem alá eső épített értékek* listájára.

„A villa ma a szomszédos Bókay-kert főépületéhez hasonlóan Pestszentlőrinc legrégebbi épületei közé tartozik. Herrich Károly vízmérnök, Pestszentlőrinc egyik meghatározó birtokosa a - területtel együtt - vásárolta meg az 1860-as évek végén a két épületet, amelyeket ma is jelentős méretű kert vesz körül. A környéken a 20. században e kettőn és a műemlék majorsági kápolnán kívül minden hasonló épületet megsemmisítettek: a majorsági kastély az 1945-ös kastélyromboló mozgalomnak esett áldozatul. A még a 60-as évekig létező (az 1700-as évek közepén emelt) majorsági épületeket a KISZ lakótelep építésekor rombolták a földre. Az épületekről és a birtokról Bókay Árpád orvosprofesszor, egyetemi tanár emlékiratai adnak érzékletes képet, külön bekezdést szentelve a „Tantenburg”-nak. Ez az épület és a környező terület ugyanis már az 1880-as évek végén különvált a Bókay-kerttől. Tulajdonosa Herrich Károly egyik lánya, Bókay sógornője, Leonie lett. Az épületet Herrich Leonie férje, Kiss István átépítette. A kor neves építészeként ő tervezte Pesten - többek között - a Baross utcai Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikát és a János kórházat. A T alakú nyaraló épület fejében nagyméretű könyvtárszobát is kialakítottak, a díszes faszerkezetű, üvegezett veranda és a szobrokkal benépesített rózsakert pedig jól látható egy századfordulós reklámképeslapon. A két háború között több bérlője volt az impozáns, ma több mint 500 négyzetméter hasznos alapterületű villának.

A háború után szociális bérlakásokat alakítottak ki az épületben, amelynek állapota leromlott, felújításra szorult a 2000-es évek elején.”

(forrás: Tomory Lajos Múzeum)

A Villa épület felújítása, valamint eredeti állapotának visszaállítása miatti tervezettség 2011 – ben, az elkészült tervek szerinti kivitelezési munkák 2016-ban kezdődtek meg. Az eddigi munkálatok önkormányzati költségvetésből folytak. Az épület nagyobb léptékben történő megújítására pályázati források bevonásával lenne lehetőség. Az egyik ilyen pályázati lehetőség a Fővárosi Önkormányzat „Építészeti Értékvédelmi Támogatás” elnevezésű értékőrző felújításokat szolgáló pályázata, melyen a Budapest főváros építészeti örökségének fővárosi helyi védelméről szóló 37/2013. (V. 10.) Főv. Kgy. rendelet (továbbiakban: Főv. Kgy. rendelet) 1. mellékletében szereplő fővárosi helyi védelem alatt álló épületek felújítására, helyreállítására pályázók előnyösebb konstrukciójú keretért indulhatnak.

A Villa épület fővárosi helyi védelem alá helyezésének az épített érték megőrzésén túl, az építész személyének örökül hagyása is célja lehet. A Villa tervezője Kiss István, Herrich Károly veje, a Műegyetemen elsőként kiadott (1880) építészmérnöki oklevél birtokosa.

A fentiek alapján kérem a Tisztelt Képviselő-testülettől a Herrich-Kiss villa Budapest fővárosi helyi védettségű építészeti örökségének jegyzékébe való felvételének támogatását.

Határozati javaslat:

Budapest Főváros XVIII. kerület Pestszentlőrinc-Pestszentimre Önkormányzat Képviselő-testülete úgy dönt, hogy az Önkormányzat kezdeményezi a Budapest XVIII. kerület Margó Tivadar utca 116-118. számú, 150230/13 hrsz-ú ingatlanon található Herrich-Kiss villa épületének a Budapest főváros építészeti örökségének fővárosi helyi védelméről szóló 37/2013. (V. 10.) Főv. Kgy. rendelet szerinti fővárosi helyi védelem alá helyezését (Budapest fővárosi helyi védettségű építészeti örökségének jegyzékébe való felvételét), valamint felkéri és felhatalmazza a polgármestert a szükséges intézkedések megtételére.

Határidő: 2017. május 25.

Felelős: polgármester

Budapest, 2017 MÁJ. 17

Ughy Attila
polgármester

Melléletek: Értékvédelmi dokumentáció a Herrich-Kiss villa (1181 Budapest, Margó Tivadar utca 116-118.) Budapest fővárosi helyi védelem alá helyezéséhez

BUDAPEST FŐVÁROS XVIII. KERÜLET PESTSZENTLŐRINC-
PESTSZENTIMREI POLGÁRMESTERI HIVATAL 1184 BUDAPEST, ÜLLŐI ÚT 400.

POLGÁRMESTERI ÉS JEGYZŐI KABINET IRODA FŐÉPÍTÉSZ

Értékvédelmi dokumentáció

a Herrich-Kiss villa

(1181 Budapest, Margó Tivadar utca 116-118.)

Budapest fővárosi helyi védelem alá helyezéséhez.

Tartalom

Alapadatok.....	3
Az épület rövid leírása.....	4
Az épület tervezője: Kiss István (1857–1902).....	6
Adalékok a Bókay-kert történetéhez.....	12
Archív képek.....	14
Mai állapot képei.....	18
Felmérési tervek.....	21
Engedélyezési tervek.....	21

Alapadatok

Épület megnevezése:	Herrich-Kiss villa (egykor Tantenburg)
Cím:	Budapest XVIII. kerület, Margó Tivadar utca 116-118. HRSZ.: 150230/13
Telek területe:	5646,81 m ² (Bókay-kertből leválasztott terület)
Beépítési mód:	oldalhatáron álló
Szintek száma:	földszint+emelet (részben tetőtér)
Földszinti hasznos alapterület:	386 m ²
Emeleti hasznos alapterület:	130 m ²
Összes hasznos alapterület:	516 m ²
Tulajdonos:	XVIII. kerület Önkormányzat (100%)
Épült:	1870-es évek
Tervező:	Kiss István (az eredeti gazdasági épületet nyaralóvá alakította a XIX. század végén)
Építészeti stílus:	romantikus
Funkció:	eredetileg könyvtár és gazdasági épület (kocsiszín, prэшáz, istálló), átalakítás után nyaraló, államosítás után tanácsi majd bérlakások,
Tervezett új funkció:	helytörténeti kiállítás és múzeumpedagógiai foglalkoztató, helytörténeti gyűjtemény raktár és látványraktár, helytörténeti múzeum irodái, parkban tanösvény, rendezvénytér, foglalkoztató területek, díszpark
Védelemre javasolt elemek:	tartószerkezeti elemek, homlokzati motívumok, tetőszerkezet és eredeti fedés, eredeti nyílászárók, eredeti belső téralakítás, eredeti fa verandák, eredeti kerítés
Jelenlegi műszaki állapot:	közepes, felújítandó (épület tartószerkezetek megfelelőek, de felújítandóak a szigetelések, nyílászárók, épületgépészet, közműbekötések, héjazatok, burkolatok, külső utak, park)
Eredeti tervek:	nem maradt fenn eredeti tervdokumentáció az épületről

Az épület rövid leírása

A Herrich-Kiss villa ma a szomszédos Bókay-kert főépületéhez hasonlóan datálhatóan Pestszentlőrinc legrégebb épületei közé tartozik. Herrich Károly vízmérnök, Pestszentlőrinc egyik meghatározó birtokosa a területtel együtt vásárolta meg az 1860-as évek végén a két épületet, amelyeket ma is jelentős méretű kert vesz körül.

A környéken a 20. században e kettőn és a műemlék jellegű majorsági kápolnán kívül minden hasonló épületet megsemmisítettek: a majorsági kastély az 1945-ös kastélyromboló mozgalomnak esett áldozatul, a még a 60-as évekig létező (az 1700-as évek közepén emelt) majorsági épületeket a KISZ lakótelep építéskor rombolták a földre.

Az épületekről és a birtokról Bókay Árpád orvosprofesszor, egyetemi tanár emlékiratainak érzékletes képet, külön bekezdést szentelve a „Tantenburg”-nak. Ez az épület és a környező terület ugyanis már az 1880-as évek végén különvált a Bókay-kerttől. Tulajdonosa Herrich Károly egyik lánya, Bókay sógornője, Leonie lett. Az épületet Herrich Leonie férje, Kiss István módosította, átépítette. A kor neves építészeként ő tervezte Pesten - többek között - a Baross utcai Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikát és az Irgalmasrendi kórházat. 1902-ben halt meg, addig Bókayval együtt számos esetben felléptek a formálódó Pestszentlőrinc érdekében. A T alakú nyaraló épület fejében nagyméretű könyvtárszobát is kialakítottak, a díszes faszerkezetű, üvegezett veranda és a szobrokkal benépesített rózsakert pedig jól látható egy századfordulós reklámképeslapon. A két háború között több bérlője volt az impozáns, ma több mint 500 négyzetméter hasznos alapterületű villának. A második világháború után szociális bérlakásokat alakítottak ki az épületben, amelynek állapota leromlott, felújításra szorult a 2000-es évek elején.

Az épület tömege két fő részre osztható, a tégladíszítésű emeletes főépület és a rá merőleges földszintes alaprajzi elrendezésű egykori kiszolgáló gazdasági épületszárny. A külső megjelenésen, tömegformáláson észrevehető, hogy több alkalommal átépítésre, bővítésre került. A díszes főépülethez egykor két oldalról üvegezett díszes faszerkezetű veranda kapcsolódott, melyet lebontottak és helyére a jelenlegi is álló, egyszerűbbet építették. Az egykoron nagypolgári térosztású épületet az államosítást követően kis alaprajzú lakásokra osztották fel. Miután az állapot romlásával lassan lakhatatlanná váltak a körülmények, a

Az épületről és a kertről jó néhány fotó fennmaradt, melynek felhasználásával 2013 tavaszára készültek el teljes állapotfelmérés után, az új, múzeumi funkciónak megfelelő épület-

és kerttervek. Utóbbi különösen fontos volt, mert a település modernkori fejlődésének meghatározó eleme a virágzó kertkultúra. A közgyűjtemény jelenleg az épület már felújított 270 négyzetméter alapterületű részét használja, a felújítást teljes egészében az önkormányzat finanszírozta. A szükségessé vált felújítás során cél, hogy visszaálljon az eredeti külső kép (erre rekonstrukciós tervek készülnek), és az eddig elkészült részeket kiegészítve újra egységes és eredeti méltóságának megfelelő állapotba kerüljön.

Egyedi helyi történeti értékére tekintettel kezdeményezzük az épület és kertjének fővárosi helyi védettség alá helyezését.

Az épület tervezője: Kiss István (1857–1902)

Kiss István 1857. május 4-én született Körösladányban Kiss Nándor és Straub Emília utolsó, negyedik gyermekeként. Apja nemesi származású volt, hivatalnoki pályára lépett, a tiszavidéki vasút számvizsgálója lett. Egyik bátyja, Ödön György apja pályáján maradva a magyar északkeleti vasút főellenőre, másik bátyja, Ernő János a fővárosi főreál tanoda tanára volt.¹

István középiskolai tanulmányait Nagyváradon és a pesti belvárosi főreál tanodában végezte², majd 1875-ben a Magyar Királyi József Műegyetemre iratkozott be, ahol „*az első kitüntetéses építési oklevelet nyerte*”³, vagyis **a Műegyetemen elsőként kiadott építésmérnöki oklevelet ő vehette át 1880. február 27-én.**⁴

Már egyetemi hallgatóként 1876 és 1880 között rendes tanára volt a IV. kerületi főreáliskolának, majd tanulmányai végeztével két évig Hauszmann Alajos mellett volt tanársegéd a műegyetemen. 1882-ben külföldi tanulmányútra nyert állami ösztöndíjat, amelynek keretében bejárta Nyugat-Európát. Járt Észak-Németországban, Hollandiában, Belgiumban, Angliában és Skóciában is. Kritikával szemlélte azonban a külföldi „*vad fantáziának is nem egy szörnyszülöttét*”.⁵ Hazatérve tapasztalatait előadásokon osztotta meg a nagyközönséggel, illetve könyv 1885-ben alakban is megjelentette „Északnyugat Európa építészeté” címen. Ebből „Németország építészeté” címmel négyrészes cikksorozatot közölt a Pápai Lapokban.⁶

Dolgozott a Szent László kórházon, mint építésvezető. Szintén építésvezető volt a bécsi Stiftungshaus („Alapítványház”)⁷ építésénél. E munkájáért császári kitüntetésben részesült.

¹ Nagykonodorosi római katolikus anyakönyv 29/1857. és az Országos Széchényi Könyvtár gyászjelentés-gyűjteménye. (<https://familysearch.org>)

² Ma Eötvös József Gimnázium

³ Pesti Hírlap, 1902. január 10. 10. o.

⁴ Orlay Györgyné: Újabb adatok Lósy-Schmidt Ede életéről, munkásságáról és a kassai Országos Magyar Műszaki Múzeumról. In: Technikatörténeti Szemle, 1993. 272. o.

Oklevelének száma: 46.

⁵ Vízy László: Kiss István építész munkássága. In: Magyar Építőipar. 2007. IV. szám. 239–240. o.

⁶ Pápai Lapok, 1885. november 22. – december 13. További művei a Wikipédia szerint: A szent-margittai kő (1884), A ferde dongaboltozatok kőszerkezetei (1886).

⁷ A Kaiserliches Stiftungshaus (Sühnhaus) Friedrich von Schmidt tervezte, 1882 és 1885 között épült a

Ismét visszatért azonban Budapestre, ahol 1885-ben a műegyetemen magántanári állást kínáltak neki. Tantárgya a „Középítéstan” volt, vagyis „a «Gazdasági épületek tervezését» adta elő”.⁸

Első jelentős tervezői munkája a veszprémi megyeháza volt. 1884-ben írták ki a pályázatot, amelyben meghatározták a telek méretét, az elhelyezendő hivatalok számát és a maximális építési költséget. Az ifjú – ekkor 27 éves – építész azonban merész tervvel rukkolt elő. „Összesen 32 pályamű érkezett be, 31 egészen a pályázati feltételeknek megfelelő telken, egy pedig ennél háromszor nagyobb telken, mely terv Pestről érkezett és nagysága miatt kirítt mindegyik közül. [...] Az alaprajzi beosztása olyan volt, hogy szinte látszott rajta, és érezhető volt, a még friss iskolaszag.”⁹ Ez volt Kiss István pályázata. Első körben, mivel a meghirdetettől eltért, a bíráló osztálytanácsos azonnal elvetette, végül mégis Kiss Istvánt javasolta első díjra. 1885-ben, miután újabb telkek kisajátításáról döntöttek, módosították a kiírást, és felkérték a három nyertes pályázót, hogy terveiket 4 homlokzatú épületre alakítsák át. Ekkor ismét Kiss István nyert, „főleg czélszerű belső beosztásánál fogva, miért is szerzője a kiviteli tervek és költségvetések készítésével megbízott”¹⁰. A költségvetést 180 000 forintról 260 000 forintra emelték.¹¹ Így 1885. augusztus 22-én a belügyminisztérium az ő tervét és költségvetését fogadta el és 1886. március 18-án megkezdődött az építkezés.¹²

Talán jellemzőnek találhatjuk a magyar középítészet megrendelői oldalára, hogy miután az eredeti kiírásnak meg nem felelő művet a megyegyűlés 1885-ban elfogadta, azt utólag igyekezett költségcsökkentés címén megnyirbálni. 1886-ban, miután már minden

---

Schottenring 7. alatt. Az épületet 1945-ben bombatalálat érte és lebontották.

⁸ Vasárnapi Újság 1902. 2. szám. 30. o.

⁹ Hudi József: Voyta Adolf visszaemlékezései III. In: Acta Papensia. A pápai református gyűjtemények közleményei. XIII. 2013/1. 107–108. o.

Voyta Adolf 1882-ről ír, más források 14 pályázóról emlékeznek meg 1884-ből. Voyta szerint Kiss István sikerében barátja, Bezerédy Viktor veszprémi aljegyző, képviselő játszott szerepet. Kiss ekkor külföldi tanulmányútján, Amszterdamban volt, ahonnan azonnal visszatért.

¹⁰ Pápai Lapok, 1887. november 27. 211–212. o.

¹¹ Pápai Lapok, 1886. július 11. 111. o.

¹² Pápai Lapok, 1886. március 14. 42. o.

Ekkor már 340 000 forinttal számoltak, amelyből Kiss István tiszteletdíja 11 000 forintot tett ki. Összehasonlításképpen a kisajátítás keretében két házat 6000, illetve 8000 forintért további két telket összesen 2000 forintért vásároltak meg. Pápai Lapok, 1886. március 21. 45. o.

engedélyeztetési folyamaton túlment, és az építkezés megkezdődött, a vármegye szívesen elvette volna a szolgálati lakásokat, az erkélyeket és a második emeletet. Ez ellen Kiss István, aki a művezető építész volt a megyeházának, tételes szakértői véleményben tiltakozott.¹³ 1886. augusztus 7-én már álltak a falak, október 31-én már tető is volt, 1887. augusztus 1-jére pedig elkészült az épület, melyet november 24-én avattak fel.¹⁴ „*Monumentális igényű eklektikus épület a Megyei Tanácsház. A kétemeletes udvaros nagy épület 11 tengelyes főhomlokzatát egy-egy sarok rizalit és kettős középrizalit tagolja.*”¹⁵

Ezt követően, 17 éves pályafutása alatt jelentős középületeket tervezett szerte az országban. „*Igazságügyi építkezései különösen a célszerű beosztás, egyszerű, ízléses építkezés a helyi viszonyokhoz alkalmazott architectura által tűnik ki. Ilyen a komáromi, kalocsai, marosvásárhelyi, nagy-váradi dévai, miskolci brassói, lőcsei és legutóbb a nyitrai törvényszéki épület és fogház, mely utolsó alkotása.*”¹⁶. A nagyváradi törvényszék épülete 1901-ben készült el, a – ma már nem létező – homlokzati kerámiacímerét Kiss a pécsi Zsolnay-gyárból rendelte meg.¹⁷

Középületek mellett néhány lakóházat is tervezett. 1896 körül a Váci utca 65. és a Veres Pálné utca 29. számú házat. Utóbbinál szintén Zsolnay-kerámiát használt fel. „*A kiugró zárterkélyének ablakai alatt a színes majolikabetétek még klasszikus füzérdíszet ábrázolnak, a szalagokon azonban már felfedezhető szecessziós hatás.*”¹⁸ „*Színezett mázas kerámiabetétek ragyognak a rizalit ablakai alatt és a szemöldökben. Az épület még felújításra váró, szennyezett Váci utcai hasonmásán az ablakok alatt hasonló betétek láthatók.*”¹⁹ Tervei alapján épült fel 1893 és 1897 között a József körút és a Rákóczi út sarkán a László-ház (József körút 2.)²⁰, az

¹³ Pápai Lapok, 1886. július 11. 109–110. o.

¹⁴ Pápai Lapok, 1887. november 27. 211–212. o.

¹⁵ Korompay György: Veszprém. Városképek – Műemlékek könyvsorozat. Szerk.: Papp Imre. Budapest, 1957. 249. o.

¹⁶ Pesti Hírlap, 1902. január 10. 10. o. Továbbá a Wikipédia Kiss István oldala szerint az igazságügyi épület Besztercebányán, a nagybecskereki Pénzügyi Palota, az 1912-ben elkészült ditrói templom. ([https://hu.wikipedia.org/wiki/Kiss_István_\(építész,_1857–1902\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Kiss_István_(építész,_1857–1902)))

¹⁷ Merényi György: Zsolnay építészeti kerámia az Osztrák–Magyar Monarchia korában. Bp. 2015.

¹⁸ Budapest in detail – Építészeti részletek. Szerk.: Lőrinczi Zsuzsa, Budapest, 2000. 141. o.

¹⁹ Mattyasovszky Zsolnay Tamás – Dr. Vécsey Esther – Vízy László: Zsolnay-épületkerámiák Budapesten. Budapest 2005. 94. o.

²⁰ http://budapest100.hu/epiteszek/kiss_istvan.2889.html?&pageid=211

Üllői út 80. 1898-ban, a Hőgyes Endre utca 7–9. 1902-ben, valamint saját lakóháza 1899–1900-ban a Lónyay utca 17. alatt. Ez utóbbira 1914-ben fia, Kiss László tervezett egy negyedik emeletet.²¹

Az egészségügy terén az irgalmas rend épülete, a VIII. kerületi Baross utca I. számú szülészeti és nőgyógyászati klinika, és ugyanott a II. számú sebészeti klinika, „*mely utóbbiban oly művet alkotott, melylyel az új hygiénikus építkezés terén méltó feltűnést keltett*”.²² A sebészeti klinika előzetes vázlatait Kiss még 1893-ban készítette, az építkezés 1899. június 15-én kezdődött és 1901. november 4-én már betegeket fogadott az épület. Az ünnepélyes megnyitón – 1902. január 27-én – azonban Kiss István már nem vehetett részt.²³ 1901. decemberében régi vesebaja kiújult és 1902. január 9-én elhunyt.²⁴

Kiss István – aki az igazságügyi minisztérium házi építője volt – be nem fejezett építkezéseit minden honorárium nélkül Czigler Győző vette át, ugyanis még halála előtt elkészítette az igazságügyi minisztérium új palotájának tervét az országháznál, a Kossuth Lajos téren (Zoltán utca–Akadémia utca), valamint szintén Kiss tervei szerint már kihirdették az egyetemi kísérleti kór- és gyógyszerintézetre (Mária utca és Pál utca sarok) a kivitelezői pályázatot.²⁵

Kiss tagja volt a Ferencvárosi Torna Clubnak, a Magyar Mérnök- és Építészegyletnek, az Országos közegészségügyi tanácsnak, a Képzőművészeti Társulatnak, a Magyar Iparművészeti Társulatnak, az Anyagvizsgálók Magyar Egyesületének, az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek, a fővárosi törvényhatósági bizottságnak (a IX. kerületből) és a középítési bizottmánynak. Elnöke a Pátria irodalmi vállalat és nyomdai részvénytársaságnak.

Egyes források szerint Kiss István 1886-ban házasodott meg. A vízépítő mérnök Herrich Károly leányát, Leonie-t vette feleségül. Így került Pusztaszentlőrincre, ahol haláláig élharcosa

²¹ <http://ketezer.hu/2010/05/kemeny-maria-lonyay-utca-17/>

Egyes források nevéhez kötik a Szent János Kórház egyes pavilonjait is, ugyanakkor a Hőgyes Endre utca 7–9. 1904-es évszámmal Czigler Győző neve mellett is szerepel a Wikipédián. (https://hu.wikipedia.org/wiki/Czigler_Gyozzo)

²² Pesti Hírlap, 1902. január 10. 10. o.

²³ A II. sebészeti klinikáról részletes leírást közöl Schoditsch Lajos: A budapesti m. kir. tudomány-egyetem II. számú sebészeti klinikája. In: Magyar Mérnök. 1902. III. füzet. 110–115. o.

²⁴ Pesti Hírlap, 1902. január 10. 10. o.

²⁵ Budapesti Hírlap, 1902. január 31. 17. o., február 21. 6. o. április 16. 4. o. és április 17. 7. o.

volt az önállósítási törekvéseknek, kezdeményezője volt az Ezerháztelepen túl, a mai Bókaytelep parcellázásának. „A nyarat családjával együtt évről évre a szent-lőrinczi Herrich-kastélyban töltötte; az ő eszméje volt a Herrich örökösök tulajdonát képező mezőgazdaságilag kevésbé jövedelmező ingatlan parcellázása. [...] e telkekre akart mindent központosítani; iskolát, templomot, községházán kívül a már másfél évtized óta beépített házsorokon.²⁶ Feleségétől három gyermeke született: 1887. március 11-én László Károly Emil, 1889. december 19-én István János Szidónia és 1897. október 23-án Erzsébet. Kiss László (1887–1927?) apja hivatását folytatva építész lett, Kiss István (1889–1960) pedig gépészmérnök.

„Kiss Istvánnak, jóllehet nem mindennapi sikerekkel dicsekedhetett, kitűnő egyéni tulajdonságainál fogva alig lehetett ellensége vagy irigye. Szerette őt mindenki a ki ismerte. Barátai, munkatársai pedig valósággal rajongtak érte. Soha sem tétovázott, ha valami jó ügyért sikra kellett szállni, s sokoldalú alapos tudása, rokonszenves egyénisége és ritka ékesszólása előre biztosították neki a diadalt.”²⁷

Magyarországi épületeinek védettsége:

- Megyeháza (1886-87, Veszprém, Megyeház tér 4-5., jelenleg irodaház) Műemléki védelem
- Törvényszék (1896-97, Kalocsa, Szent István király út 26., jelenlegi neve: Kalocsai Fegyház és Börtön.) A városi örökségvédelmi hatástanulmány helyi védettségre javasolja
- Törvényszék – „igazságügyi palota” (1899, Miskolc, Dózsa György utca 4., jelenleg megyei bíróság) Nincs védettség, stílustalan ráépítés 1978-82-ben
- Lakóház (1896, Budapest, Váci utca 65.) Nem védett
- Lakóház (1896, Budapest, Veres Pálné utca 29.) Nem védett
- Lakóház – „László-ház” (1893-97, Budapest, József körút 2.) A József körút az Üllői úttól a Blaha Lujza térig védett, tehát elvileg ez is beletartozik
- Lakóház (1898, Budapest, Üllői út 80.) Ma ezen a címen (Üllői út 80-82) a Ludovika áll. Tisztázatlan, hogy létezett-e, hol áll(t)?
- Lakóház (1902, Budapest, Hőgyes Endre utca 7-9.). Ma a SOTE Gyógyszertárügyi Intézete. Nem védett

²⁶ Kispest–Szentlőrinczi Friss Újság 1902. január 12.

²⁷ Magyar Iparművészet. 1902. 36. o.

- Lakóház (1889-1900, Budapest, Lónyay utca 17.) Nem védett
- I. számú szülészeti és nőgyógyászati klinika (Budapest, Baross utca 27.) A tömb (Baross utca 23-29.) helyi védettségű
- II. számú sebészeti klinika. Tisztázatlan, hogy hol áll(t)? Korabeli forrás szerint a fent tömbhöz (Baross utca 23-29.) tartozik a Szentkirályi és a Baross utca sarkán (ma SOTE Transzplantációs és Sebészeti Klinika), ott helyi védett
- Budai Irgalmasrendi Kórház (Budapest, Frankel Leó utca 17-19.) Műemléki védelem

A Szent János Kórház esetében nem tisztázott a szerepe

A ma már határon túli törvényszéki épületei (Komárom, Marosvásárhely, Nagyvárád, Déva, Brassó, Lőcse, Nyitra) esetében nem ismerjük a helyi szabályozást

Adalékok a Bókay-kert történetéhez

A Bókay-kert főépülete datálhatóan Pestszentlőrinc 2. legrégebbi épülete. A birtokosi-majorsági gazdálkodás egyetlen megmaradt emléke.

A környéken a 20. században minden hasonló épület megsemmisült: a Szent Lőrinc kápolna melletti majorsági kastély az 1945-ös kastélyromboló mozgalomnak esett áldozatul, a még a 60-as évekig létező (az 1700-as évek közepén emelt) majorsági épületeket a KISZ lakótelep építéskor rombolták a földre.

A nyaralót és a körülötte fekvő birtokot a család egyben tartotta, üvegházat, díszkertet alakítottak ki.

Bókay Árpád orvosprofesszor, a neves gyermekgyógyász fia, az orvosi kar dékánja sógorával, Kiss Istvánnal sokat tett Pestszentlőrinc önállóságáért. Mint a terület 2. legnagyobb birtokosának (Herrich Károly halála után három lánya örökölte az Üllői út, Iparvasút, Gilice tér, Sallai utca, Margó Tivadar utca, Baross utca, Kispest határa, Lajosmizsei vasút határolta területet) képviselője a kispesti közgyűlésben – sokat küzdött azért, hogy Lőrinc közlekedése, villanyhálózata, úthálózata fejlődjön. A család nevében az iskolaépítéshez és egy leendő főtérhez, az egyházak számára, majd óvodához ingyen telkeket adományozott a megszületőben lévő településnek.

Felesége, Herrich Szidónia férje 1919-es halála után is sok időt, energiát és nem kevés pénzt fordított a Bókay-kert szépítésére. Több helyi kertészt foglalkoztatott (Juráskó Pál és Salamon Pál). Bizonyíthatóan ő ültette az egykori főbejárat (Városház-Szélmalom utca sarka) és a ház közötti út melletti tujasort, melyet évtizedes megőrzés után nemrégiben sikerült kertrendezés során kivágni. (Egy kertészmérnök megmondhatná, hogy a nyaralóépület szomszédságában vajon maradt-e még hasonló korú tuja és legalább ezeknek a minimum 70 éves példányoknak a megőrzéséről jó lenne gondoskodni.)

Fennmaradt az az 1939-es levél, (és parcellázási rajz) melyből egyértelműen kiderül, hogy Bókay Árpádné Herrich Szidónia nem kevés anyagi áldozattal és a közösségi célokat az anyagi érdekek elé téve mentette meg a területet a parcellázástól.

Idézetek Pestszentlőrinc polgármesterének írt leveléből:

*"a Budapest Székesfővárosi Községi Takarékszövetkezet R.T cég tulajdonát képező ...ingatlant megvettem..
..nem óhajtom parcellázni, hanem azt a saját parkomhoz csatolni, megmentendő a rajta lévő dus növényzetet, mert Pestszentlőrinc városa így is hiányát érzi a befásított területeknek. Azt a célt akarom*

szolgálni, hogy nagy anyagi áldozatok árán is megmentsem az ott levő növényzetet...sem én sem utódaim földjeimet nem óhajtjuk parcellázni, sem ettől megválni nem akarnak..."

2011-ben a Bókay család egyik ága egy igen értékes iratcsomó másolását tette számunkra lehetővé. Az iratok hézagosak, de ennek ellenére jól kirajzolódik belőlük a kert további sorsa:

A II. világháború után röviddel elhunyt a kertet nagy gonddal rendben tartó Herrich Szidónia. A kert és a nyaraló épségben vészelte át a frontot. Erről tanúskodik az az igen részletes, több oldalas bérleti szerződés-tervezet, mely 1947-ben készült, (1956-ig rendezve a kérdést) a növényzet, a díszkert és a gyümölcsös, a területen található épületek megőrzéséről, fejlesztéséről. A családnak nem kellett egészen elhagynia a nyaralót, a hátsó felében elkülönített részt alakítottak ki számukra, melyet 1976-ig használhattak.

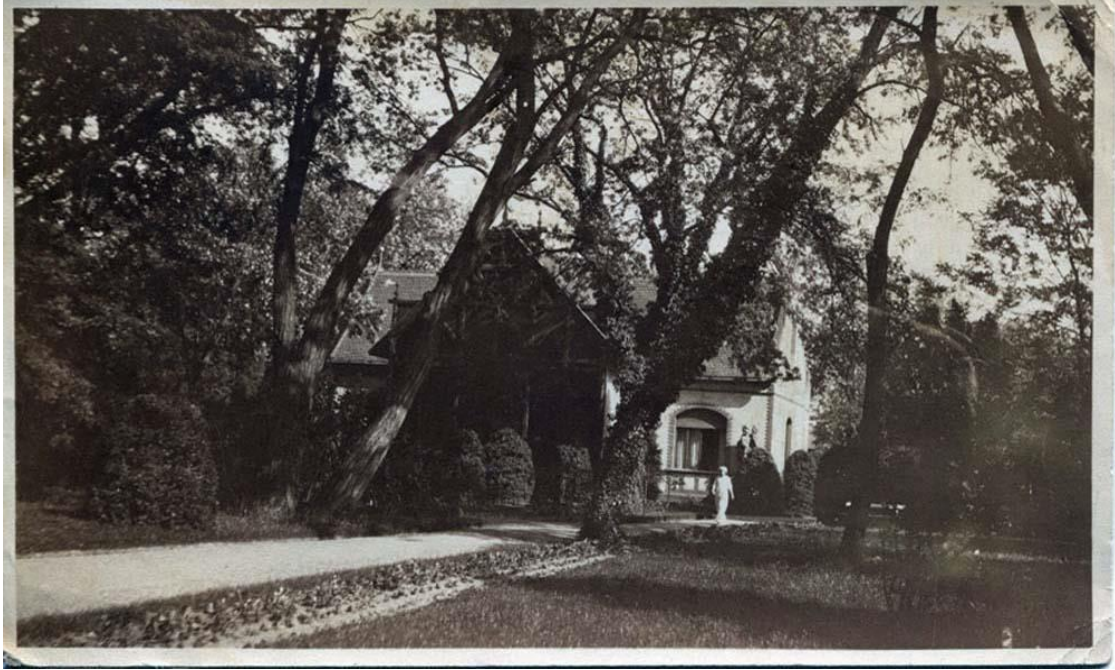
Archív képek

1898

14

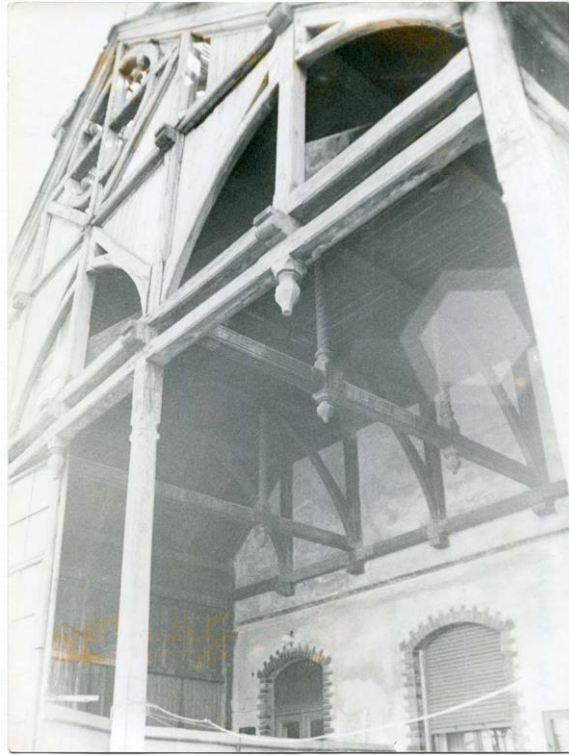

1916

15

1916

16

1980

1980

17

Mai állapot képei

2017

18

2017

2017

2017

19

2017

2017

2017